

آینده حفاظت در ایران؛ آینده‌ای مشارکتی و مسئولانه

دکتر شینا انصاری؛ معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط زیست

در جلسه اخیر شورای عالی حفاظت محیط زیست، علاوه بر تصویب کلیات «برنامه جامع حفاظت از تنوع زیستی» که برای حفاظت از تنوع زیستی کشور در همه ابعاد آن، با تسهیل‌گری دانشگاهیان و مشارکت کارشناسان کارآزموده بخش‌های مرتبط دولت و متخصصان غیر دولتی تهیه شده بود، هفت حفاظتگاه مردمی نیز با حمایت مستقیم رئیس‌جمهوری محترم مورد تصویب قرار گرفت؛ رویدادی که نه تنها بیانگر عزم ملی برای حفاظت از طبیعت ایران است، بلکه فصل تازه‌ای از نقش آفرینی مردم و توسعه حکمرانی مشارکتی در حفاظت از تنوع زیستی کشور را پیش‌روی کشور می‌گشاید.

تنوع زیستی به عنوان سرمایه‌ای ملی، در سه سطح ژن‌ها، گونه‌ها و بوم‌سازگان‌ها، شالوده ارائه خدمات اکوسیستمی و تاب‌آوری سرزمین به شمار می‌آید. این گوناگونی در اجزای حیات، امنیت غذایی، پایداری معیشت، سلامت انسان و توان سازگاری طبیعت با چالش‌های زیست‌محور و تغییر اقلیم را تضمین می‌کند و کاهش آن در هر یک از این سطوح، زنجیره‌ای از پیامدهای جبران‌ناپذیر را به دنبال دارد. از این رو، حفاظت از تنوع زیستی نه یک انتخاب، بلکه ضرورتی راهبردی برای تحقق توسعه پایدار ایران است.

سیاست سازمان حفاظت محیط زیست در مقوله حفاظت از تنوع زیستی بر مشارکت‌پذیری، تنوع‌بخشی در حکمرانی و اقتصادی کردن حفاظت استوار است. بر این باوریم که موفقیت حفاظت از تنوع زیستی، در گرو نقش دادن به مردم، زمینه‌سازی برای مشارکت واقعی ذی‌نفعان و همراهی کردن منافع اقتصادی مردم محلی با حفاظت است. دستیابی به اهداف اساسی چهارچوب جهانی تنوع زیستی (GBF) در زمینه حفاظت از ۳۰ درصد سرزمین و بازسازی همین مقدار از بوم‌سازگان‌های تخریب شده، بدون عبور از مدیریت دولتی، مشارکت دادن مردم و جوامع محلی و تنوع‌بخشی به شیوه‌های حکمرانی تنوع زیستی ناممکن خواهد بود.

از سویی دیگر در مدل‌های پیشنهادی اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت (IUCN)، چهار نوع حکمرانی برای مناطق تحت حفاظت تعریف شده که حفاظتگاه‌های مردمی در ایران، مصداق روشن حکمرانی مسئولانه مردمی است که با هدایت و نظارت حاکمیت، ظرفیت‌های محلی را در خدمت حفاظت قرار می‌دهند. این تنوع در حکمرانی، هم‌افزایی ایجاد کرده و فشار را از دولت می‌کاهد، بی‌آنکه از استانداردهای حفاظتی کاسته شود.

حفاظتگاه‌های مردمی به‌عنوان تجربه‌ای با بیش از یک دهه اجرا در کشور نشان داده‌اند که با سپردن نقش فعال به جوامع محلی و سرمایه‌گذاران مسئول، می‌توان به احیای جمعیت‌های حیات وحش، بهبود کیفیت زیستگاه‌ها و کاهش تعارض انسان و طبیعت دست یافت. افزایش محسوس جمعیت گونه‌ها، کاهش تخلفات و ارتقای وضعیت زیستگاه‌ها از جمله نتایج مشارکت‌پذیری در امر حفاظت است.

در این میان، پیوند اشتغال و حفاظت، چرخه‌ای پایدار را شکل می‌دهد؛ به گونه‌ای که حفاظتگاه‌های مردمی به موتور محرک اقتصاد محلی بدل می‌شوند. ایجاد اشتغال پایدار برای جوامع محلی، درآمدزایی از مسیرهای قانونی و سازگار با طبیعت، از جمله گردشگری مسئولانه طبیعت و ارائه خدمات حفاظتی و بازگشت مستقیم منافع به فرآیند حفاظت موجب می‌شود مردم به اولین و مؤثرترین حافظان طبیعت تبدیل شوند.

سازمان حفاظت محیط زیست همزمان با توسعه این الگو بر شفافیت چهارچوب‌های قانونی و کارآمدتر کردن نظارت بر حفاظتگاه‌های مردمی تأکید دارد؛ حفاظتگاه‌های مردمی به هیچ وجه به معنای واگذاری زمین یا منابع ملی نیست و مالکیت عمومی در این محدوده‌ها کاملاً محفوظ مانده و صرفاً حفاظت از حیات وحش آن هم تحت نظارت دولت، به مردم محول می‌شود، بنابراین شفاف‌سازی سازوکارهای نظارتی، اخذ تعهدات الزام آور و همکاری نزدیک و مسئولانه سازمان حفاظت محیط زیست و منابع طبیعی، در این زمینه اهمیت زیادی دارد. همچنین بهره‌برداری بسیار محدود و نظارت شده و طبیعت‌گردی مبتنی بر ارزیابی علمی در چهارچوب ظرفیت برد و با مجوزهای سختگیرانه در فرآیندی مشارکتی و نظارت‌پذیر انجام می‌شود و همواره اولویت طبیعت‌گردی متکی بر تماشای حیات وحش با رعایت اصول فنی مورد تأکید این سازمان است. مشارکت دادن سازمان‌های مردم‌نهاد، پایش مستمر، گزارش‌دهی منظم، پاسخگویی و امکان لغو مجوز در صورت تخلف از ارکان اصلی این چهارچوب‌های نظارتی به شمار می‌روند. در نهایت، مصوبه اخیر شورای عالی محیط زیست برای حفاظتگاه‌های مردمی، حامل پیامی روشن است: آینده حفاظت در ایران، آینده‌ای مشارکتی، علمی و مسئولانه خواهد بود.

سازمان حفاظت محیط زیست با اتکا به حمایت دیگر بخش‌های دولت و همراهی مردم، مسیر تقویت حفاظتگاه‌های مردمی و دیگر الگوهای نوین حکمرانی حفاظت را با جدیت ادامه خواهد داد؛ مسیری که به طبیعتی زنده و پویا در کنار جوامعی توانمندتر و ایرانی پایدار می‌انجامد.

ماخذ: روزنامه ایران، ۱۷ دی ۱۴۰۴

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

تاریخ انتشار در سامانه کمیسیون: ۱۴۰۴/۱۰/۱۷

